

Adalékok Erdély régi történetéhez.

KOLOZSVÁRI IGAZ KÁLMÁN, REF. KOLLÉGIUMI TANÁR.
(1620—1667.)

Szabó Károly kolozsvári születésűnek mondja,¹ ami meg is felelhet a valóságnak nemcsak azért, mert az Igaz-családnév Kolozsvárt a XVII. szdban előfordul, de Igaz Kálmán magamagát is *Claudiopolitanusnak* írta.²

Más kérdés azután, hogy a család valósággal kolozsvári eredetű volt-e. Nem olyan gyakori családnév a magyarban az Igaz (vagy latinosan *Justus*) különösen a szintén ritka Kálmán keresztnévvel kapcsolatban, hogy ezeknek újólagos előfordulásakor a következtetéstől visszarettenjünk.

1593-ban a nagyváradi ref. ekkl. tagjai közül többen 3 magyar arany, 44 tallér, 6 garasnyi összeget gyűjtöttek össze a wittenbergi akadémián tanuló magyarok társasága számára. Ez összegben többek közt bennfoglaltatik „*a circumspecto viro domino Culmano Igaz*” adományozott 50 denarius is.³

A két Igaz Kálmánnak közel-rokon-voltát feltételezem ; bár a nagyváradi csak „*circumspectus*”-nak mondják, holott a névsorban legtöbbször neve mellett ott van a „*nobilis*” rangjelző, addig a kolozsvárinak külföldi disputációját „*Clomannus Igaz Nobilis Claudiopolitanus*” név alatt nyomtatták ki.⁴

Brandenburgi Katalinnak egy 1630. IV.—20. Kolozsvárt kelt adománylevelében 1628-ra utalással, mint a kolozsvári ref. szászok képviselői fordulnak elő (ami azonban nem jelenti szász nemzetiségüket) „*prudentes ac circumspecti Caspar Igaz et Nicolaus Váradi, cives et negotiatores in civitate nostra Colosvár residentes*”.⁵

Egy 1695. VI.—27. Kolozsvárt kelt s Bánffy György gubernatorhoz intézett felterjesztés aláírói: „*Igaz Gáspár Nobilis de Kolosvár és Sámsondj Józseph Nobilis de Kolosvár*”. Az íratot kívül lezáró két, vörösviaszba nyomott, eléggé homályos és színjelzetlen pecsét közül az egyiknek leírása : kerek pajzsban húsvéti bárány. Szembenéző koronás nyiltsisakjának díszé hátulról nyállal átlőtt ágaskodó kecske. Takarók mindkétfelől. A címer felett köríven : „*GASPAR ·—· IGAZ ·*” és egy elmosódott rövid szó.⁶

¹ Magy. prof. egyh. és isk. figyelmező 1870. évf. 597. l. jegyzete.

² Erd. Múz. 1906. évf. 41. és 1907. évf. 252. l.

³ Thury E.: Isk. tört. adattár 2 köt. 43. l.

⁴ Erd. Múz. 1907. évf. 252. l.

⁵ Kolozsvári ref. ekkl. lev.-tár: Adományl. az óvárbeli pallaticum iránt.

⁶ U. o.: Felterjesztés az ekkl. fejrődi portioja ügyében tartott tanúvallomásokról.

Igaz Kálmán születése idejét 1620. körülre tehetjük, mint-hogy 1646-ban már külföldi akadémiára iratkozott be.

A franekerai egyetem anyakönyvében neve így van bevezetve: 1646. „30. Junii Colomannus Igar (I) Claudiopolitanus“.⁷

Az Erd. Prot. Közl. szerint 1647-ben az utrechti egyetemen találjuk „Colomannus Justus, Hung. Transylvanus“ néven,⁸ bárha a Debreceni Prot. Lap 1648-ra teszi a beiratkozását, így: 1648. „Kolomanus Justus“.⁹

1648. szeptember 29-én a harderowyki egyetemen folytatta tanulmányait.¹⁰

Fekete Mihály¹¹ és utána dr. Török István¹² szerint Igaz Kálmánt „1651-ben az utrechti egyetemen találjuk“ ismét, mivel Nimethi Istvánnak ez évben ugyanitt megjelent „De visone Dei per essentiam“ c. vitáiratához zsidónyelvű üdvözlő verset csatolt.

Évvél nem tartom bebizonyítottnak, hogy Igaz külföldön való tartzkodása alatt tanulásának hatodik évére visszament volna Utrechtbe, mert egyszeri eltávozása után újlagos vizsgatértének az egyetem matrikulájában se az Erd. Prot. Közl., se a Debr. Prot. Lap idézett helyein semmi nyoma. Hihetőbb, hogy Nimethi disputatioját az 1647–48. években tartotta, vagy pedig a jóbarát Igaz a távolból küldte el üdvözlését az 1651-ben megjelent értekezéshez.

Ugyanezen évben, de Franekerában jelent meg Igaz Kálmán disputatioja is Cloppenburch János „Compendiolum Socianismi“ c. hittani értekezés-gyűjteményében ilyen címmel:

Compendiolum | SOCIANISMI, | REFUTATUM. | Disputatio I. | [-III.] Respondente | COLOMANNO IGAZ, Claudiopolitano. | CAPUT. I. | De Deo; et Jesu Christo; deque | Spiritu Sancto. | [Franekerae, Excudit Idzardus Balck. 1651.] 12 sztlan lev.¹³

Ugyanez a gyűjtemény 1652-ben második kiadásban is megjelent. Igaz Kálmán disputatiojának címe is kevés eltéréssel a régi:

Compendiolum | SOCIANISMI | REFUTATUM. | CAPUT I. | De Deo; et Jesu Christo; deque | Spiritu Sancto. | [Editio secunda, auctior et emendatior.] [Resp. Colomannus Igar Nobilis Claudiopolitanus.] [Franekerae, Excudit Idzardus Balck. 1652.] 4° (A gyűjtemény 35–56. lapjain.)¹⁴

Igaz Kálmán — úgy gondolom — öt évi tanulás után 1651. év körül tért vissza hazájába.

⁷ Történelmi Tár 1886. évf. 607. l.

⁸ Erd. Prot. Közl. 1885. évf. 213 l.

⁹ Debr. Prot. Lap 1901. évf. 720 l.

¹⁰ Irodalomtört. Közlemények I. k. 433. l.

¹¹ Fekete M.: A kolozsvári ev. ref. főtanoda története 27. l.

¹² Dr. Török I.: A kolozsvári ev. ref. collegium története I. k. 26. l.

¹³ Erdélyi Múzeum 1906. évf. 41. l.

¹⁴ U. a. 1907. évf. 252. l.

Ebben az időben a kolozsvári ref. scholánál a hat alsó osztályt tanító praeceptorokon s a felső évfolyamokat vezető Porcsalmi András lectoron kívül más tanerő nem volt (legalább is épen semmi adatunk rája).

Ide hívták meg mesternek — valószínűleg rövidesen hazatérte után — Igaz Kálmánt.

Török István nem látja bebizonyítottak, csak valószínűnek Igaz Kálmán ittent működését, amelyet az 1652—56. körüli évekre tesz.¹⁵

Valóság az, hogy a kollégium történetének régebbi megírói, mint valószínűleg a Huszti András munkáját felhasználó Benkő József,¹⁶ Méhes Sámuel¹⁷ csak keresztnevét ismerik, Fekete Mihály is¹⁸ csak a keresztnev azonosságából következtelve tartja egy személynek Colomannust a kolozsvári származású, de csak másholi szerepléséről ismeretes Igaz Kálmánnal.

Van azonban a kolozsvári ref. ekkl. levéltárában egy néhány XVII. századbeli számadáskönyv, amelyeknek adatai kétségtelenné teszik Fekete M. állítását.

Az 1653. VII.—23.—1654. VIII.—4. számadásévi regestum így nevezi meg: „Az schola Mesterünk Igaz Kalman uram”,¹⁹ vagy „Igaz Kalman Uram Academicus Mester”.²⁰

Nem lehetetlen, hogy az ekklézsia a szép készütségu ifjú hírét tudva — már külföldön léte alatt meghívta a scholához; legalább is erre engednek következtetni a számadáskönyv következő bejegyzései: „Anno 1652 (esetleg febr. 7. körül)... Igaz Kalman Uram szamarais kertek eö kegelmek (t. i. Patronus Uraim) Varadi Miklos Uramtol No Tall: 10 meljrol contentaltam eo kegelmet keszpenzül fl. 18”,²¹ továbbá ugyanerre vonatkozólag: „Az schola Mesterünknek Igaz Kalman Uramnak... Juettelire adot tiz tallris teszen f. 18”.²²

Állását elfoglalva javadalmazását a következőkben állapíthatjuk meg:

minthogy háromnegyedévre felvett készpénzfizetése 112 frt 50 denarius,²³ — egész évi salláriumma 150 frtot tett;

természetbeni járandóságában kapott bort 118 vedret;²⁴

búzáat valószínűleg csak félévre vett fel 6 köbölt,²⁵ ami egész évre 12 nagyköbölnek, azaz 96 nagyvékának felelt meg.

¹⁵ Koll. tört. I. k. 26. l.

¹⁶ Transsilvania. 2. k. 273.

¹⁷ A' kolozsvári reformátum kollégium Historiája 29. l.

¹⁸ A kolozsvári ev. ref. főtanoda története 27. l.

¹⁹ Bedj András és Kobzos István perceptorok regestuma, vagy ratioja 33. A. lev.

²⁰ U. o. 5. B. lev.

²¹ U. o. 41. A. lev.

²² U. o. 33. A. lev.

²³ U. o. 33. A. lev.

²⁴ U. o. 16. B. lev.

²⁵ U. o. 5. B. lev.

Ő utána nemsokára hazajött a külföldi akadémiákra egy évvel később kiment tanulótársa: bölöni Sikó János is, akit szintén meghívott az ekklezsia a schola tanárául.

A most már háromra kiegészült tanári kar fejévé s az iskola rektorává valószínűleg Igazt tették meg. Bizonyosság erre az, hogy Porcsalmi bár régi és jó tanár volt, mégis őt — mint *domidoctust*²⁶ — csak a *lectori* cím illette meg a valószínűleges tanítványával: Igaz Kálmánnal szemben, aki már mint *akademikus mester* tért haza.

Erre vezethető vissza az is, hogy a számadáskönyvek, amelyek mindég olyan pontosan megtartják a fizetések felsorolásánál az ekklezsia salaristáinak rangsorát, Igazt mindég Porcsalmi előtt említik.²⁷

Sikó, bár szintén mester volt, nem tarthatjuk a schola rektorának nemcsak rövid ideje alatti hosszas betegeskedése miatt, hanem, mert Igaznál későbben lett az iskola tanárává (a salaristák között neve pedig nem fordul elő, mert fizetését betegségére költötte az ekklezsia).

Tehát nem áll meg Szabó Károlynak az az állítása, hogy Igaz Kálmán „mint segédtanár működött a kolozsvári ref. gymnáziumban Porcsalmi András tanár mellett”.²⁸

Hogy oszlott meg hármójuk között a tanítás anyaga, nem tudjuk. Igaznak a héber nyelvben való nagy jártassága még nem bizonyíték amellett, hogy azt kizárólagosan ő tanította volna, mert ha elfogadjuk Kolozsvárra is némileg kiterjedt hatályúnak a fehérvári iskolának 1630-ban készített tantervezetét, akkor a felsőbb évfolyamokon mindkét *theol. tanár*, továbbá a *philologia* előadója is tanította a zsidó nyelvet.²⁹

Mint tanári és nevelői működését jellemző adatot csak Apáczáinak 1653. évi fehérvári beköszöntőjében elhangzott pár szavát hozhatom fel, ugyanis a kolozsvári scholát említve: „*Ast tu Claudiopolitana recens extracta nihilne ex vetustis exues exuviis? haud equidem persuadere mihi unquam poteris, vivit enim in te Portsalmius, . . . vivit Colomannus, vivit et Sikó, quos dum vivos sentis, reformata es.*”³⁰

(Folytatjuk.)

Herepei János.

Sajtóhibák a decemberi füzetben: a 411. lapon az *Úri imádság* szövegének utolsó sorában *gonoztul* helyesen: *gonozthul*; a 412. lap 11. sorában *tellesth* helyesen: *telleesth*. Cs. B.

²⁶ Bethlen Miklós önéletrajza. (L. Feketénél is 27. l.)

²⁷ Bedj és Kobzov perceptorok regestuma 5. B., 16. B., 33. A. lev.

²⁸ Magy. Prot. Egyh. és Isk. Figyelmező 1870. évf. 597. l.

²⁹ Koncz József: A m.-vásárhelyi ev. ref. koll. tört. 550 l.

³⁰ Oratio de studio sapientiae. 42. l.